

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Russologica II (2009)

Mirosław Warcholek

Językowy obraz wroga w poezji czeczeńskiej

Stereotyp to pojęcie, które zadomowiło się w wielu dyscyplinach naukowych i stało się jednym z podstawowych haseł gramatyki kognitywnej. Stereotyp jako bazowy element językowego obrazu świata jest słowem-kluczem, które za pomocą szeroko pojętej semantyki stara się wyjaśnić wiele zjawisk z zakresu życia codziennego¹. Uta M. Quasthoff, analizując procesy powstawania stereotypów oraz omawiając ich funkcję zauważa, że u podstaw kształtowania się ich leżą interakcje międzyetniczne, międzykulturowe. W niniejszym artykule istotną będzie zatem orientacja antropologiczna, uznająca stereotypy za wynik wytworzenia wewnętrznej spójności grupy i odgraniczenie jej od grupy z zewnątrz. Dzięki takiemu zjawisku w języku odzwierciedla się specyficzne pozytywne wartościowanie SWOICH, któremu przeciwstawiane są nacechowane agresywnością obrazy OBCYCH².

Dla omawianego tematu istotne staje się pojęcie stereotypu grupowego, narodowościowego. K. Pisarkowa zwraca uwagę na fakt, iż funkcją uprzedzeń społecznych jest etnocentryczna konsolidacja grupy³. Tego typu stereotypy stają się środkiem odgraniczenia własnej kultury i służą jako swoista bariera kulturowa. Ułatwiają one porozumiewanie się z członkami własnej grupy, jednocześnie stoją na przeszkodzie porozumienia z innymi grupami⁴. Stereotypy językowe wyjaśniają także zdarzenia społeczne, a zarazem tłumaczą działania podejmowane przez jednostkę czy przedstawiciela grupy, do której ona należy. Pełnią bardzo ważną rolę przy podziale świata na SWOICH i OBCYCH (NAS i ICH). W każdym języku znajdują się bowiem nie tylko stereotypy innych, ale również autostereotypy grupy własnej. Prowadzą one do przeceniania różnic międzygrupowych

---

¹ K. Pisarkowa, *Konotacja semantyczna nazw narodowości*, [w:] tejże, *Z pragmatycznej stylistyki, semantyki i historii języka. Wybór zagadnień*, Kraków 1994, s. 219.

² U.M. Quasthoff, *Etnocentryczne przetwarzanie informacji. Ambivalencja funkcji stereotypów w komunikacji międzykulturowej*, [w:] *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, pod red. J. Anusiewiczza i J. Bartmińskiego, Wrocław 1998, s. 13–21.

³ K. Pisarkowa, *Konotacja semantyczna nazw narodowości...*, s. 217.

⁴ S.J. Nikitina, *Stereotypy jako bariery kulturowe*, [w:] *Stereotyp jako przedmiot...*, s. 155–159.

i niedoceniań różnic wewnątrzgrupowych, zwłaszcza w grupach obcych. Zatem kluczowe są funkcje stereotypów związane z tożsamością. Dzięki stereotypom jednostka definiuje swoją przynależność społeczną, a dzięki niej zyskuje poczucie bezpieczeństwa⁵.

Stereotypy narodowe, z racji swojego zakresu, są przedmiotem zainteresowania wielu dziedzin nauki, takich jak: psychologia społeczna, socjologia, historia, nauki polityczne, antropologia, ale również współczesna lingwistyka. W ostatnich latach ukazało się wiele opracowań, poświęconych stereotypom Niemców, Żydów, Serbów, Anglików, Francuzów, Szkotów, Polaków, Rosjan. Stereotypy dotyczą głównie sąsiadów, ponieważ z nimi łatwiej nam się porównać niż z narodami mieszkającymi w odległych krajach, lepiej też ich znamy. Ludzie myślą za pomocą utrwalonych w świadomości i języku schematów, bo obawiają się różnorodności, zmiany, tego, co niewiadome. To, że postrzegamy inne narody zgodnie z funkcjonującymi powszechnie wyobrażeniami, nie oznacza, iż nie mamy do nich szacunku. Ostatecznie stereotypy zawierają jakąś część prawdy – czasem bardziej o nas samych niż o innych.

Stereotypem Rosjanina w polskiej lingwistyce zajmowało się wielu badaczy. Temat został szczegółowo opracowany przez A. Kępińskiego, J. Bartmińskiego, I. Lappo, U. Mejer-Baranowską. Jak się okazuje, w stereotypowym myśleniu o Rosjaninie widać jego negatywny obraz kulturowy i obyczajowy. Językowy obraz Rosjan ma dziś charakter jednolicie wyrazisty. Częściej od innych narodów Polacy (bo z pozycji Polaka badany był stereotyp) określają Rosjan jako brudnych, bałaganiarzy, leniwych, nadużywających alkoholu, biednych, lubiących się bawić, zaniedbanych, niegospodarnych, zacofanych, podstępnych, niekulturalnych, niewierzących, niemoralnych. Taki właśnie stereotyp jest już silnie utrwalony, zarówno w świadomości, jak i w języku⁶.

Językowy obraz świata Rosjanina zależy niewątpliwie od pozycji, z jakiej jest ów stereotyp rozważany. Bartmiński pisze, że dla tego zagadnienia bazowe będą pojęcia perspektywy i punktu widzenia, z pozycji którego bada się dany koncept. Obydwa wymienione terminy odnoszone są zarówno do „wizji”, jak i „obrazu” świata. Przez punkt widzenia rozumie się czynnik podmiotowo-kulturowy, decydujący o sposobie mówienia o przedmiocie (osobie), w tym również o kategoryzacji obiektu, o wyborze cech, które są o przedmiocie orzekane w konkretnych wypowiedziach i utrwalone w znaczeniu. „Przyjęty przez podmiot mówiący punkt widzenia funkcjonuje więc jako zespół dyrektyw kształtujących treść i strukturę treści słów i całych wypowiedzi, dających też podstawę do identyfikacji gatunków mowy i stylów językowych”⁷.

---

⁵ Tamże.

⁶ Socjologiczne badania M. Strąkowskiego dowodzą, że Rosjanin postrzegany jest jako: „okrutny, prymitywny, dziki, ciemny, wiarołomny, z niewolniczą duszą, ze skłonnością do pijaństwa”. W tym stereotypie Rosja jest wyłączona poza obręb kultury europejskiej. Jest to Azja, ale nie jako pojęcie geograficzne. To kraina poza obszarem poznania, stająca się synonimem zła i szatana. Taki obraz Rosji i Rosjanina – komentuje autor – jest wdrukowany w polską świadomość narodową. M. Strąkowski, *Doświadczenie rosyjskiego stereotypu*, „Kronika miasta Łodzi” 2/2006.

⁷ J. Bartmiński, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin 1999, s. 103–107.

Przez perspektywę Bartmiński rozumie zespół właściwości struktury semantycznej słów, skorelowany z punktem widzenia i będący, przynajmniej w pewnym zakresie, jego rezultatem. Identyfikując te właściwości, odbiorca wypowiedzi rozpoznaje dany punkt widzenia. Niniejsze opracowanie dotyczy oglądu jednej tylko grupy społecznej Rosjan, a mianowicie żołnierzy, z pozycji Czeczena⁸. Stereotyp jest tu wkomponowany w obraz wojny, okupację Czeczenii, a więc jest on jednostronny.

Interesujący obraz rosyjskiego żołnierza spotykamy w poezji czeczeńskiej. Po pierwsze, mamy tu do czynienia ze szczególnym punktem widzenia – Rosjanin postrzegany i oceniany jest z pozycji uciemzonego narodu; po drugie, istotny jest język wypowiedzi, gdyż w procesach kreacji poetyckiej mamy do czynienia z pewnymi ogólnymi modelami poznawczymi, twórczo przekształcanymi i wzbogacanymi⁹. Semantyka tekstu artystycznego, poddana badawczemu oglądowi z perspektywy kognitywnej, ujawnia bliski związek z semantyką języka. Poetycka wizja świata wyłania się z obrazu językowego¹⁰. Poeta wydobywa swoją tekstową rzeczywistość za pomocą zakorzenionych w języku sposobów konceptualizacji. Jego poetyckie obrazy zakorzenione są w „obrazach” językowych (systemowych). Z punktu widzenia poetów czeczeńskich rosyjski żołnierz to *wróg, okupant, najeźdźca, zabójca*.

Здесь исток обетованной земли,
Но сейчас здесь приют нашли **враги!**

Аслан Яричев

Там, на опушке лесной, им видны
Колонны **врага – русских солдат**.
Шум моторов, бронетехники тьма,
По дороге, приближаются к нам,
Надвигаясь...

Аслан Яричев

Горит земля
Живая...
И под ногами **оккупантов**,
Но родная моя.

Яндарби

Określenia *wróg, okupant* należą do tzw. terminologii militarnej. Rosyjski żołnierz kojarzony jest właśnie z wojną, toczącą się na terytorium okupowanej Czeczenii, dlatego inne cechy nie są w ogóle, bądź są w stopniu niewielkim, wydobywane przez poetów czeczeńskich. Zatem metaforyka wojenna staje się podstawą organizacji językowego obrazu świata oraz opozycji SWÓJ – OBCY.

⁸ W artykule pod uwagę brane są teksty współczesnych poetów czeczeńskich, wiersze, pieśni, a także piosenki bardów czeczeńskich.

⁹ E. Sławkowa, *Instrumentarium badawcze współczesnego językoznawstwa w opisie semantyki tekstu artystycznego (wybór zagadnień)*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego*, pod red. A. Pajdzińskiej i R. Tokarskiego, Lublin 2001, s. 9–22.

¹⁰ R. Tokarski, *Prototypy i konotacje. O semantycznej strukturze słowa w tekście*, „Pamiętnik Literacki” 1990, nr 2, s. 117–137.

Poeci czeczeńscy mają do swojej ziemi stosunek bardzo emocjonalny. Nazywają swój kraj frazeologizmem *обетованная земля* – ta starotestamentowa metafora symbolizuje krainę, będącą ucieleśnieniem szczęścia, dobrobytu, obfitości. Ziemia w twórczości poetów czeczeńskich określana jest przymiotnikami: *живая, родная*. Rosyjski żołnierz, który wtargnął na ziemię czeczeńską, zburzył panujący tam ład. Dlatego też okupacja terytorium Czeczenii przez wojska rosyjskie kojarzona jest z szumem motorów, ogromną ilością wozów pancernych. Wróg *надвигается*, czyli z wielką siłą i impetem wdziera się, nadciąga, napiera.

Ojczysty kraj, będący do tej pory oazą spokoju, za sprawą wroga zamienia się w ziemię, która *истекает кровью*. W najczęściej spotykanych w poezji czeczeńskiej kontekstach *кrew* symbolizuje cierpiącą ojczyznę. Wróg jest zatem *dawcą cierpienia, bólu, ludzkiego nieszczęścia*.

И **кровь** течет, земля краснеет
 Лежит истекает юноша от ран
 Зайнап

Krew, sącząca się z ran młodzieńca, zabarwia ziemię na kolor czerwony. Krew, a szczególnie jej czerwień, konotuje znaczenie męczeństwa, bólu, cierpienia.

Стоит держава на людских костях.
 И не роса, а слезы на траве.
Кровавые ручьи текут в твоей стране.
 Алла Дудаева

В **крови** умоется предатель
 В слезах потонет жалкий сброд!
 Абдел Насир

Реки крови –
 Превратятся в лесные ручьи
 Ита из Бельгии

Wszystkie wymienione wyżej konteksty mają charakter metaforyczny. Określenie symboliczne krwi, uwikłane w metafory i inne związki, symbolizuje cierpienie na podstawie metonimicznej jako ważna okoliczność towarzysząca cierpieniu. Spotykamy się zatem w wymienionych przykładach ze strukturą piętrową – utarty już symbol *кrew* wchodzi następnie w układ metaforyczny lub w inny sposób symboliczny. Wyraz *кrew* nie zmienia znaczenia w zależności od tych kontekstów, jako że przedstawia sobą symbol już z góry dany, powtarzalny¹¹.

Rosyjski żołnierz, będąc sprawcą wszelkiego zła na czeczeńskiej ziemi, charakteryzowany jest również za pomocą etykietyki językowej *кровосос*¹².

¹¹ T. Skubalanka, *Uwagi o pojęciu symbolu (na podstawie Księgi Psalmów Starego Testamentu)*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego...*, s. 68–69.

¹² Etykietyka językowa to jednowyrazowa charakterystyka, apelatyw przezwiskowy, wywodzący się z języka potocznego. Szerzej na ten temat w: P. Nowak, *SWOI I OBCY w języ-*

Не смирюсь я, пока хоть один **кровосос**
 На чеченской земле не покается.

Елена

Wydarzenia społeczno-polityczne sprzyjają tworzeniu się nowych lub transformacji starych stereotypów. Wraz ze zmianą stosunków międzygrupowych, dochodzi do przeformułowania wyobrażeń na temat innych, ale również samych siebie. Wojna, bitwy, spotykana na każdym kroku śmierć, każą przewartościować ogólnie przyjętą ideę skalarnego uporządkowania bytów¹³. Krzeszowski ustala aksjologiczny porządek świata, takiego, jaki się człowiekowi przedstawia w jego doświadczeniu, a ściśle mówiąc, tworzy wertykalny wymiar dziedziny wartości¹⁴. Na czele drabiny bytów stoi BÓG, poniżej, na kolejnych piętrach rozlokowani są LUDZIE, następnie ZWIERZĘTA. Wynikająca z wielkiego łańcucha bytów hierarchia wartości zostaje zaburzona w poezji czeczeńskiej. Tutaj ludzie, zarówno SWOI = CZECZENI, jak i OBCY = ROSJANIE zrównani są ze zwierzętami.

Кровавая бойня на рынке Чечни,
 И слухи о ней забродили –
 Тем **зверством** все были поражены,
 Где двадцать семь горцев убили...

Муса Гешаев

И как **животных**, в скотские вагоны
 Грузили в тот военный трудный год,

Муса Гешаев

Mimo że istoty ludzkie rozlokowane są na tym samym poziomie, to dla określenia Rosjan używa się konstrukcji z wyrazem *něc* (*собака*), które konotują znaczenia zdecydowanie ujemne, zaś Czeczeńów określa się mianem *волки*. Pies, jako ważny stereotyp, charakterystyczny dla wielu kultur, prawie wszędzie lokowany jest w grupie świata zwierzęcego o waloryzacji ujemnej. Pies jest nosicielem tego, co nieczyste i godne pogardy¹⁵. Ze względu na to, że pies jest dla Czeczeńów uosobieniem, jak to określa Kopaliński, brzydkich wad, takich jak zawiść, gniew, kuszenie do złego, łapczywość, bezwstyd, służalstwo¹⁶, właśnie ten znak językowy występuje jako składnik przekleństw i wyrażań obraźliwych.

Bardzo często wyraz *něc* (*собака*) bywa wzmacniany epitetem w postaci przymiotnika wartościującego, wyrażającego cechę negatywną. Mamy więc do czynienia ze wzmocnieniem *expresivum* poprzez podwojenie cech negatywnych:

---

kowym obrazie świata. Język publicystyki polskiej z pierwszej połowy lat pięćdziesiątych, Lublin 2002, s. 75–92.

¹³ T.P. Krzeszowski, *Aksjologiczne aspekty metafor*, [w:] *Językoznawstwo kognitywne. Wybór tekstów*, pod red. W. Kubińskiego, R. Kalisza, E. Modrzejewskiej, Gdańsk 1998.

¹⁴ A. Libura, *Wielki łańcuch bytów jako element językowego obrazu świata i zasada współorganizująca semantykę tekstów artystycznych*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego...*, s. 191–194.

¹⁵ J. Kobylińska, *Świat językowy Władysława Orkana. Słowa i stereotypy*, Kraków 1997, s. 103–107.

¹⁶ W. Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1990, s. 317.

Паршивый **пёс** позорно подыхает
За всё тебе **собака** отомщу!

Нохчо

W podanym przykładzie *pies* wzmocniony zostaje przymiotnikiem *паршивый*. W ten sposób określa się osobę kompromitującą swoje środowisko, kogoś złego, podłego, lichego, nędznego.

W twórczości Timura Mutsurayeva spotykamy kolejne wyrażenia obraźliwe, określające Rosjan, złożone z rzeczownika *pies* oraz epitetu negatywnego: *голодный пёс*, *бешеный пёс*.

Голодные псы

растерзав моё тело
набьют свои животы.

Мы обещали предать их огню,
Рассеять, как **бешеных псов**...

Тимур Муцураев

Kolejnym zwierzęciem, mianem którego określa się Rosjanina jest *ścierownik* – ptak drapieżny z rodziny jastrzębiowatych. Jako że ptak ten żywi się padliną i odchodami zwierząt, wywołuje on zdecydowanie negatywne skojarzenia.

Враги, как **стервятников стая**,
Чечню раздирали мою,
А ты улыбался, зная,
Что славу стяжают в бою!

Муса Гешаев

W wyżej wymienionych przykładach stereotypy są przejawem tzw. etnopaulizmu (od gr. *paulizein*), czyli pomniejszania czyjejś rangi, żeby w ten sposób siebie wywyższyć. Na fundamencie stereotypu OBCEGO budowany jest autostereotyp. Czeczeni określają samych siebie *волки*. *Wilk* jest ucieleśnieniem wolności, niezależności (w przeciwieństwie do znaku *pies*). Należy zaznaczyć, iż dla Czeczenów symbol *wilka* ma zdecydowanie pozytywny wydźwięk. Często podkreślane są tu takie cechy, jak szybkość, zwinność, nieustępliwość.

Друзья мои: Как **волки** дрались Вы!
И легли достойно в рукопашной!
Дав ближний бой пятнистой своре **псов**!

Алексей Морозов

Przeciwstawienie obrazów *wilka* i *psa* (SWOJEGO i OBCEGO) to jeden z rodzajów porządkowania świata, metoda w procesie poznawania rzeczywistości.

Чем сильней враги нас гнули –
 Тем смелей мы шли вперед
Мы ведь волки, нас ни пуля,
 Ни бомбежка не берет.

Муса Гешаев

Овцу Иван всегда готов задрать,
 Но **волк-чеченец** страшен для солдат.

Тимур Муцураев

Metaforyczny *wilk* jest zatem ucieleśnieniem sprytu i szybkości. Jednocześnie przedstawia on spore zagrożenie dla żołnierza rosyjskiego.

W tekstach artystycznych (poezji) mamy do czynienia z umiejętnym operowaniem metaforami językowymi, związkami frazeologicznymi, gradacją, polisemią, homonimią, co czyni komunikat znacznie atrakcyjniejszym w odbiorze. Dlatego też w wierszach spotykany jest opis *wilka*, którego zachowanie przypomina życie Czeczenów.

Женщина в стране гористой
 За живот свой ухватилась.
 В ту же ночь неподалеку
 И **волчица** оценилась.
 Воет стая, прославляя
 Двух родительниц в горах –
 Так рождается вайнах!

Айшат Нур

Волк не одинок.
 Взгляд его жесток,
 Гордо он глядит по сторонам.
 Он храбрее всех, он свободней всех
 Как не позавидовать волкам!..

Муса Гешаев

Spotykamy się tu z aspektem intencjonalności. Intencja wypowiedzi jest najczęściej objaśniana jako zamiar, cel, zamiysł komunikowania się. Często zjawisko to określane jest mianem nadwyżki myślowej, treści myślowej, którą nadawca przeżywa w związku z mówieniem¹⁷. Celem przytoczonych wypowiedzi jest zobrazowanie stereotypu ОБСЕГО, za pomocą porównania go ze SWOIM, który często zostaje przewartościowany. Treścią myślową jest więc wyrażenie wspólnoty wartości i nobilitacja ich względem wartości obcych, zewnętrznych względem własnej grupy.

Każdy naród w danym okresie posiada pewną skalę, na której umieszcza społeczności wedle stopnia zaufania (lub jego braku). Stopień tego zaufania zmienia się w zależności od okoliczności politycznych i ekonomicznych; zależy on jednak również od stałej hierarchii wartości, jaką posługuje się dany naród, umieszczając inne narody w swej skali zaufania. Negatywne stereotypy Rosjan odnaleźć można w wielu kulturach. Uprzedzenia Czeczenów względem żołnierzy rosyjskich są motywowane zaistniałą sytuacją polityczną. Rosyjscy żołnierze, jako najeźdźcy,

¹⁷ P. Nowak, *SWOI i OBCY w językowym obrazie świata...*, s. 52–93.

postrzegani są więc przez Czeczenów jednoznacznie ujemnie, a ich językowy obraz jest zdecydowanie negatywny.

Literatura

- Bartmiński J., *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, Lublin 1999.
- Kępiński A., *Geneza i funkcjonowanie negatywnego stereotypu Rosji i Rosjanina*, [w:] *Narody i stereotypy*, pod red. W. Talas, Kraków 1995.
- Kobylińska J., *Świat językowy Władysława Orkana. Słowa i stereotypy*, Kraków 1997.
- Kopaliński W., *Słownik symboli*, Warszawa 1990.
- Krzyszowski T.P., *Aksjologiczne aspekty metafor*, [w:] *Językoznawstwo kognitywne. Wybór tekstów*, pod red. W. Kubińskiego, R. Kalisza, E. Modrzejewskiej, Gdańsk 1997.
- Libura A., *Wielki tańców bytów jako element językowego obrazu świata i zasada współorganizująca semantykę tekstów artystycznych*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego*, pod red. A. Pajdzińskiej i R. Tokarskiego, Lublin 2001.
- Nowak P., *SWOI i OBCY w językowym obrazie świata. Język publicystyki polskiej z pierwszej połowy lat pięćdziesiątych*, Lublin 2002.
- Pisarkowa K., *Z pragmatycznej stylistyki, semantyki i historii języka. Wybór zagadnień*, Kraków 1994.
- Skubalanka T., *Uwagi o pojęciu symbolu (na podstawie Księgi Psalmów Starego Testamentu)*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego*, pod red. A. Pajdzińskiej i R. Tokarskiego, Lublin 2001.
- Sławkowa E., *Instrumentarium badawcze współczesnego językoznawstwa w opisie semantyki tekstu artystycznego (wybór zagadnień)*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego*, pod red. A. Pajdzińskiej i R. Tokarskiego, Lublin 2001.
- Strąkowi M., *Doświadczenie rosyjskiego stereotypu*, „Kronika miasta Łodzi” 2/2006.
- Tokarski R., *Prototypy i konotacje. O semantycznej strukturze słowa w tekście*, „Pamiętnik Literacki” 1990, nr 2.

Языковая картина врага в чеченской поэзии

Резюме

Предметом статьи является представление и исследование языковой картины врага в поэтических произведениях чеченских писателей. Анализу подвергаются современные художественные тексты. С одной стороны российский солдат воспринимается с точки зрения закабаленной нации; с другой, оценивается поэтическим языком, творчески преобразованным и обогащенным.

Поскольку языковая картина в обсуждаемой теме относится к нации, встречаемся с так называемым групповым стереотипом. Такого типа стереотипы становятся средством, ограничивающим собственную группу и выполняющим важную роль при делении мира на СВОИХ и ЧУЖИХ. Предубеждение чеченцев против российского солдата объясняется политической ситуацией, оккупацией, войной.

Военная метафорика становится основой организации языковой картины мира, согласно которой российский солдат это враг, убийца, оккупант, а также виновник страдания, боли и человеческого несчастья. Чеченские поэты называют врага *псами*, *собаками*, потому что этот стереотип представляет собой воплощение отрицательных черт характера, таких как: гнев, зависть, угодливость. Эти стереотипы служат уменьшению значения противника с целью возвысить самих себя. Поэтому чеченцы, на основании стереотипа *пса*, строят стереотип *волка*, который служит для определения своей группы.